

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

На сьогодні питання про нетипові для вітчизняної правової системи джерела права набуває актуального значення як у теоретичному, так і в практичному значеннях.

В літературі не має єдиного визначення судової практики. Проблема неоднозначного тлумачення полягає у тому, що іноді під терміном «судова практика» розуміють роз'яснення вищих судів відносно застосування законодавства. Вони містяться в постановах Пленуму Верховного Суду України та приймаються на основі аналізу і узагальнення судової практики, даються в порядку судового тлумачення і є обов'язковими. В інших випадках вони фактично ототожнюються. Також термін «судова практика» використовується для позначення багаторазового, уніфікованого розв'язання судами однієї і тієї ж категорії справ. Є і вузьке розуміння судової практики, коли під судовою практикою розуміють сукупність принципових рішень вищих судових інстанцій з питань правозастосування.

Судова практика є джерелом права, це можливо визнати у зв'язку з тим, що недоліки і прогалини в праві були і завжди будуть, передбачити всі відносини, які потребують законодавчого регулювання, просто неможливо. Особливо це проявляється в період кардинального оновлення законодавчого масиву і в таких ситуаціях роль судової практики в цілому і як джерела права зокрема значно підвищується. Отже, зазначається, що судова практика є складовою частиною правової системи і відіграє в ній важливу активну роль, а, будучи закріпленою в деяких постановах Пленуму Верховного Суду України – є джерелом права.

Незалежно від того, визнається чи не визнається за судовою практикою, у тому числі і за постановами Пленуму Верховного Суду України, статусу джерела права, фактично вони такими є, і мають велике значення для вітчизняної правової системи, оскільки:

- 1) судова практика є складовою юридичної практики і всієї правової системи України;
- 2) роз'яснення вищої судової інстанції тлумачення та застосування правових норм забезпечує єдність судового правозастосування в Україні;

3) у процесі правозастосовчої діяльності виявляються та усуваються прогалини діючого законодавства;

4) судовою практикою перевіряється ефективність правових норм, з'ясовується потреба в удосконалюванні окремих нормативно-правових норм.

Визнаючи фактично за судовою практикою поряд з деякими постановами Пленуму Верховного Суду України статусу джерела також і кримінального права, слід відзначити, що їх правові приписи, що конкретизують кримінальний закон, не повинні бути новими для закону, тобто не повинні змінювати його суть та значення, не повинні суперечити йому.

На окрему увагу у зазначеному контексті заслуговує проблема так званих оціночних ознак у кримінальному законі. З'ясувати їх зміст можна шляхом аналізу безпосередньо самого кримінального закону або інших актів законодавства. Так один з основних термінів кримінального закону – «шкода» – суттєво заважає правильному розумінню кримінального закону. Так, крім просто поняття «шкода» (статті 36, 37, 39, 40, 212, 228, 289), у Кримінальному кодексі України застосовуються такі поняття, як: «велика шкода» (статті 206, 355); «велика матеріальна шкода» (статті 205, 206, 218-224, 276, 277, 281, 282); «значна шкода» (статті 185, 186, 189, 190); «значна майнова шкода» (статті 192, 258); «значна матеріальна шкода» (ст. 289); «значна шкода інтересам громадянина, державним або суспільним інтересам чи інтересам власника» (ст. 356); «істотна шкода» (статті 231, 232, 244, 246 та ін.); «шкода інтересам України» (ст. 114); «шкода Україні чи союзним з нею державам» (ст. 431). Це – лише кілька з проблем, які є нагальними і у розв'язанні яких роль Верховного Суду України може бути ключовою. Верховний Суд України має вжити усіх можливих заходів для того, щоб за не уніфікованого законодавства уніфікувати хоча б підходи до його однакового розуміння усіма учасниками кримінального процесу?

При відсутності у судової практики легального статусу джерела кримінального права вища судова інстанція при необхідності завжди може змінити свою позицію у тлумаченні тієї чи іншої норми права. Більшість нижчестоящих судів і не думають критично оцінювати діяльність та рекомендації що дає Верховний Суд України. Це фактично призвело до того, що судді повинні підкорятися при відправлені правосуддя не тільки Конституції України, кримінальному закону, але і постановам Пленуму Верховного Суду України. Прикладом можуть бути наявність більшості скасованих Верховним Судом України рішень нижчестоящих судів з посиланням на неправильне застосування або неврахування постанов Пленуму Верховного Суду України, проте у правовій системі,

немає правила про те, що невідповідність рішення суду (або вироку суду) роз'ясненням Пленуму Верховного Суду України – безумовна підстава для його скасування.

Це означає, що постанови Пленуму Верховного Суду України носять загальний характер та є обов'язковими для судових органів і для інших суб'єктів правовідносин.

Вважаю, що питання про призначення та роль судової практики у сучасному українському кримінальному праві потребує у додатковому дослідженні, що може змінити перегляд усталених уявлень про систему джерел кримінального права.